

CARTI RARE DIN COLECȚIA BIBLIOTECII FACULTĂȚII DE MEDICINĂ „CAROL DAVILA”

Jr. **Maria Besciu**
UMF București

Abstract

The library of the Medicine Faculty “Carol Davila” from Bucharest had less than 1000 books in 1884. In 1890 the first library’s catalogue was printed. It had 4726 books. Only in 1907, the dean of the faculty, Toma Ionescu, established the reading room.

In this paper I will present the special books from the library. From different sources we know that some of them are from different European countries but also from Romanian collections.

Keywords: rare books, university library

Începuturile Bibliotecii Centrale a Universității de Medicină și Farmacie „Carol Davila” – București se împletesc cu primele evoluții ale școlii românești de medicină. Constituită ca Bibliotecă a Facultății de Medicină, din 1862, colecția, care avea să se dezvolte pentru a ajunge la dimensiunile actuale, număra la 1884 mai puțin de o mie de volume (39 românești, 212 latine, 160 franceze, 28 grecești și 267 germane), nu avea local propriu (ca și facultatea, de altfel) și nici personal. În anul 1890 s-a tipărit primul catalog al bibliotecii, în care erau înregistrate 4726 de volume, dintre care 762 periodice, iar în anul universitar 1893-1894 este menționat, în lista personalului administrativ, un post de „bibliotecar și arhivar”.

În 1907, decanul facultății, prof. Thoma Ionescu, a inaugurat sala de „lectură” (care azi îi poartă numele) „cu cărțile existente și cu 106 jurnale medicale și s-a tipărit (1911) un catalog al revistelor bibliotecii.

Elaborarea catalogului de carte străină (secolele XV-XVIII) a evidențiat existența în colecțiile noastre a unor lucrări interesante din mai multe puncte de vedere: unele sunt opere de referință în istoria medicinei europene; altele au aparținut unor ilustre personalități; unele reprezintă valori bibliofile în sine; altele conțin referiri la istoria țărilor române; multe ilustrează prezența în bibliotecile personale ale medicilor români a imprimatelor europene.

Istoria medicinei este ilustrată de dezvoltarea cărții medicale tipărite care evidențiază progresele realizate în cunoașterea corpului omenesc și procedurile aplicate de medici de-a lungul timpului. Planșele anatomice, imaginile reprezentând aplicarea unor

tratamente și instrumentarul utilizat, au vehiculat pentru contemporani și au păstrat pentru posteritate informații scrise și vizuale de o mare valoare documentară.

Singurul incunabul din colecția Bibliotecii Centrale – piesa cea mai valoroasă prin vechimea și raritatea ei – este ediția de la Köln, din 1481, a enciclopediei medievale *Liber de proprietatibus rerum*, operă a călugărului franciscan englez Bartholomaeus (sec. XIII), profesor de teologie la Paris și Magdeburg care, până spre sfârșitul secolului al XIX-lea a fost confundat, în enciclopedii și cataloage, cu un alt călugăr englez, Bartholomew Glanvilla (mort aprox. la 1360). Studiile întreprinse în redacția Gesamtkatalog der Wiegendrucke de la Berlin au stabilit paternitatea certă a lucrării în persoana călugărului franciscan Bartholomaeus, supranumit Anglicus. Cartea a V-a a acestei lucrări enciclopedice descrie corpul omenesc și părțile lui, a VI-a vârstele, a VII-a bolile și infirmitățile, iar cartea a XVIII-a este consacrată animalelor. Sursele de informare ale autorului au fost Aristotel, Pliniu cel Bătrân, autori arabi ș.a. Lucrarea a avut un succes considerabil în evul mediu, a fost copiată în numeroase exemplare, multe dintre acestea foarte bogat ilustrate, cu miniaturi în culori și chiar anluminuri.

Prima ediție tipărită a apărut la Basel, în 1470. Ca o dovadă a succesului și interesului pe care încă îl trezea, după mai bine de două secole de la apariție, menționăm că numai în secolul al XV-lea lucrarea a cunoscut 24 de ediții, în limbile: latină (12 ediții), engleză (o ediție), franceză (opt ediții), olandeză (o ediție) și spaniolă (două ediții). Într-o ediție tipărită la Lyon de Martin Huzar, în 1482, apare o scenă de

disecție, citată adesea ca prima reproducere iconografică a unei disecții, într-o carte tipărită.

Un manuscris cu traducerea franceză a acestei lucrări, datând din ultimul sfert al secolului al XV-lea, păstrat azi în colecțiile Bibliotecii Naționale a Franței, cuprinde o planșă de anatomie care a servit ca model gravurii primei ediții tipărite franceze, o reprezentare foarte schematică a organelor interne. Din păcate, ediția din biblioteca noastră nu are ilustrații. Exemplarul provine din colecția personală a istoricului, bibliologului și colecționarului român Constantin Karadja și valoarea lui este mult sporită de faptul că este unicul exemplar din România aparținând acestei ediții. În țară mai există un singur exemplar al acestei lucrări, provenind dintr-o ediție mai târzie (1492), la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române.

Secolul al XVI-lea este o epocă de noi căutări, unele foarte importante. Investigațiile anatomice ale lui Leonardo da Vinci, încercările tânărului său colaborator Marc Antonio della Torre, la începutul veacului, au condus la unele descoperiri în domeniul anatomiei, dar cel căruia i se datorează marii pași înainte a fost Andreas Vesal (1514-1564), format la Louvain, Montpellier și Paris, profesor de anatomie la Padova. Ca urmare a numeroaselor disecții efectuate de el însuși, în lucrarea *De humani corporis fabrica ...*”Despre structura corpului omenesc ...”, tipărită la Basel, în 1543, Vesal a atras atenția asupra inexactităților și chiar erorilor din opera lui Galenus. Toate somitățile medicale ale epocii, galeniști convinși, s-au coalizat împotriva lui, astfel încât, afirmațiile care, peste timp, i-au asigurat gloria, au fost plătite de temerarul autor cu viața.

Din cele 24 de tipărituri ale secolului al XVI-lea aflate în colecțiile bibliotecii, peste jumătate sunt cărți de medicină, iar dintre acestea unele sunt opere aparținând unor nume celebre în domeniu. Leonhart Fuchs, născut la începutul secolului, un adevărat om al Renașterii, în același timp medic și filosof, botanist și filolog, elenist și teolog, profesor la Tübingen, comentator al lui Hipocrat și editor al lui Galenus, apărător al scrierilor lui Vesal, a lăsat o operă importantă din care se păstrează în colecția noastră lucrarea *De humani corporis fabrica epitomes* (1551-1555).

În aceeași galerie de savanți ai veacului se înscrie eruditul medic din Basel, Ianus Cornarius (1500-1558), considerat „un adevărat restaurator al medicinei grecești” pentru traducerile sale din Hipocrat, Paul din Egina, Galenus și Dioscorides. În biblioteca noastră se conservă o ediție greco-latină a scrierilor lui Hipocrat, tipărită în 1579. Versiunea latină a fost realizată de Cornarius, iar textul grecesc a fost îngrijit și comentat de alt medic și elenist remarcabil din Basel, Theodor Zwinger. Se știe despre această ediție că a fost precedată de traducerea latină, tipărită la Roma, în 1525, de medicul italian Marco Fabio Calvo și de textul grecesc al lui Hipocrat, imprimat pentru întâia oară, la 1526, în oficina lui Aldo Manuzio, celebrul editor-tipograf venețian, de către Andrea Torezzani, socrul și urmașul său la conducerea atelierului. În timp ce se încheia această lucrare, Ianus Cornarius străbătea Anglia, Franța și Olanda căutând manuscrisele necesare stabilirii unei noi ediții a operelor lui Hipocrat. La întoarcerea la Basel, editorul-tipograf Froben i-a arătat edițiile grecești și latine publicate de tipografia lui Aldo Manuzio. Considerând că ediția aldină conține obscurități și greșeli, Cornarius a realizat o nouă ediție a textului grec, un in-folio tipărit în 1538, dar traducerea în latină a fost aceea care a cunoscut adevăratul succes, fiind reeditată de mai multe ori.

Printre erudiții ale căror lucrări au pregătit reformele medicale din secolul al XVI-lea și cele următoare s-a numărat Girolamo Mercuriale, traducător al lui Hipocrat și Galenus, profesor la Padova, Bologna și Pisa. În fondurile bibliotecii se află câteva tipărituri ale acestui autor (*Responsorum et consultationum medicinalium...*, 1589; *Tractatus de compositione medicamentorum ...*, 1590; *Praelectiones Patavinae ...*, 1603; *In omnes Hippocratis Aphorismorum ...*, 1616).

Un alt profesor al Universității din Padova, Girolamo Fabrizio d'Aquapendente (1537-1619) s-a consacrat mai ales anatomiei comparate, studiului anatomo-fiziologic al uterului și fetusului și a descoperit valvulele venelor. Biblioteca noastră posedă opera completă a acestui autor, în ediții remarcabile.

Lorenzo Bellini (1643-1704) – anatomia rinichiului), profesor la Academia din Pisa, este prezent în colecția bibliotecii printr-o ediție a operei complete, publicată la Veneția, în 1747.

Catalogul cuprinde numeroase lucrările ale iatrochimistilor epocii. Vom aminti câteva: *Hippocrates chemicus*, 1666, de Otto Tachenius, medic și chimist german, practicant la Veneția, *Opera medica universa*, 1669, de Lazare Rivière, promotor al studiilor de chimie la Universitatea din Montpellier și unele dintre disertațiile lui Werner Rolfinck, primul profesor public de chimie din Europa, publicate la Jena, în 1655.

În colecția bibliotecii se află numeroase lucrări de acest gen: *Medicina practica*, 1650, de François Feyneus; *De scorbuto liber singularis*, 1672, de Walter Charleton; *Encyclopaedia medicinae theoretico-practicae*, 1688, de Johann Dolaeus și multe altele.

Secolul al XVII-lea marchează înflorirea societăților savante, apariția jurnalelor și revistelor medicale (*Acta eruditorum*, 1683) și nașterea unor noi școli medicale, mai ales în Germania și Italia, alături de vechile centre de la Paris, Montpellier, Louvain, Bologna, Padova, Pisa, Cambridge, Oxford.

Cartea medicală a acestui secol cuprinde ilustrații gravate, care, deși au un caracter „tehnic”, sunt ornate în gustul epocii. Istoria medicinei este ilustrată prin ediții remarcabile, unele dintre acestea devenite astăzi rare și foarte scump plătite (mențiunea „rarissima” apărând în dreptul câtorva lucrări, în cataloagele care le semnalează). Este cazul lucrării lui André Dulaurens (1558-1609) *L'histoire anatomique*, 1610, a lucrării *Opus medicae prognoseos*, 1613, de Antoine Constant, a ediției din 1616 a lucrării enciclopedistului latin Aulus Cornelius Celsus (sec. I) *De re medica*, mult prețuită în epocă și recomandată de Fabrizio d'Aquapendente să fie studiată „zi și noapte”. Această valoroasă sinteză a scrierilor hipocratice mai figurează în colecțiile bibliotecii și în altă ediție, din 1785.

Opera „părintelui medicinei”, Hipocrat din Kos, care a cunoscut în secolele XVI și XVII mai multe ediții însoțite de comentarii savante, este reprezentată în colecție de câteva ediții remarcabile, dintre care amintim reeditarea, la Geneva, în 1657, a celei mai celebre dintre edițiile operelor hipocratice și anume a celei realizate în 1595 de medicul din Metz, Anuce Foës, monument al unei incomparabile erudiții, dar și rod a peste 40 de ani de muncă asiduă.

Ca și alte categorii de cărți din acest secol și cartea medicală poartă amprenta gustului baroc, numeroase lucrări fiind ilustrate cu scene de disecție și lecții de anatomie încadrate de ornamente bogate în amănunte decorative, desenate cu un realism accentuat. Există și în biblioteca noastră asemenea exemplare reprezentative pentru stilul vremii: *Syntagma anatomicum*, 1647, de Johann Vesling, profesor la Padova, figurat și el pe pagina frontispiciu prezentând o demonstrație practică de anatomie, în mijlocul unei asistențe numeroase; *Anatome ex omnium veterum recentiorumque observationibus...*, de Thomas Bartholin. Ediția din 1673 a lucrării conține o asemenea scenă în care asistența, drapată în costume antice, participă la examinarea unui cadavru întins pe un soclu ce servește ca suport titlului prescurtat al cărții, *Anatomia Bartholiniana*. Un personaj în prim-plan este pregătit să consemneze observațiile profesorului, iar în fundal apare scheletul, nelipsit din asemenea scene.

O lucrare care întregește tabloul complex a lumii cărții, din acest secol, este culegerea publicată de medicul Guillaume Salmon, sub titlul *Bibliothèque des philosophes [chymiques]*, tipărită la Paris, în 1672, cuprinzând scrieri filozofice și alchimice, care își dobândiseră deja celebritatea, ilustrând permanența interesului pentru științele oculte, pentru menținerea în actualitate a marii tradiții ezoterice.

În colecțiile bibliotecii se află o ediție din 1779 a lucrării *De sedibus et causis morborum per anatomen indagatis* de Giovanni Battista Morgagni, fondatorul anatomiei patologice moderne. Prima ediție a acestei celebre scrieri „Despre localizarea și cauzele bolilor, descoperite pe cale anatomică” a apărut în 1761.

Este prezentă în colecția bibliotecii printr-o ediție din secolul al XVIII-lea lucrarea *De variolis et morbillis*, operă a medicului și filosofului persan Rhazes (sec. IX-X). Lucrarea a fost tradusă din arabă în latină în 1279 și a circulat, în copii manuscrise, peste 200 de ani. Prima ediția a fost tipărită la Veneția, în 1496. În 1766 a apărut la Londra ediția bilingvă arabă-latină, datorată lui John Channing, ca traducător și editor științific. Exemplarul existent în colecție, tipărit la Göttingen, în 1781, cuprinde

numai traducerea în limba latină, care a circulat și în ediții separate.

Tot în acest veac se semnalează primele utilizări ale electricității în medicină. Igiena începe să fie aplicată efectiv (în mediile militare, spitale, în mediile profesionale). Bernardino Ramazzini (1633-1714), profesor de medicină și rector al Universității din Padova, a pus bazele medicinei muncii și ale studiului bolilor profesionale în lucrarea sa *De morbis artificum diatriba*, 1700, editată și în volumul *Opera omnia medica et physiologica*, 1739, aflat în colecțiile bibliotecii noastre. Ecoul lucrării „Despre bolile meseriașilor”, de la 1700, ca și al operei sale în general a fost deosebit și de lungă durată, exercitând o puternică influență asupra multor spirite savante ale vremii.

Medicina secolului al XVIII. În domeniul ilustrației cărții medicale apar unele tehnici noi, ca de pildă planșa anatomică în culori, imprimată la Paris, în primii ani ai secolului de Jacques Christophe le Blon, prin utilizarea mai multor plăci gravate, câte una pentru fiecare culoare. Biblioteca noastră deține lucrările unui elev al său, Jacques-Fabien Gautier d'Agoty, care a adus unele perfecționări, dar fără a menționa contribuția maestrului său, atribuindu-și toate meritele. Încă se reeditează, în condiții grafice specifice vremii, scrieri ale măștrilor din secolele trecute. O asemenea ediție rară, bogat ilustrată, a operei anatomice și chirurgicale a lui Andreas Vesal, foarte apreciată atât pentru exactitatea pieselor anatomice prezentate, cât și pentru efectul artistic al ansamblului, a fost realizată cu concursul științific al profesorilor Hermann Boerhaave și Bernhard Siegfried Albinus, la Leyda, în 1725.

Alte vechi ediții din operele unor personalități medicale intrate în istorie atestă valoarea deosebită a colecției. Între acestea se numără: *Academicarum annotationum*, 1761-1768, de Bernhard Siegfried Albinus (1697-1770), considerat unul dintre cei mai mari anatomiciști din istoria medicinei; *De morbis Venereis libri novem*, 1760 și *Traité des maladies des femmes*, 1761, ambele de Jean Astruc (1684-1766), medic al regilor Franței și Poloniei; *Opera omnia*, 1762, în 4 volume, de Guillaume de Baillou (1538-1616), cu o prefață de Théodore Tronchin, profesor la Geneva, medic al lui Voltaire; *Cours d'opérations de chirurgie, démontrées au Jardin Royal*, 1769, de

Pierre Dionis (1645-1718), valoros anatomist, cu contribuții remarcabile în domeniul ortopediei și al obstetricii; *Opera medica*, 1775-1776, de Paul Gottlieb Werlhof (1699-1767), medic cunoscut pentru cercetarea afecțiunii hematologice care îi poartă numele și multe altele.

Dintre volumele colecției câteva cuprind referiri la istoria țărilor române. Iată, de exemplu, din donația profesorului dr. N. Kalinderu, trei volume (1773- 1778 din *Analecta Scepussii sacri et profani*, cuprinzând documente culese de iezuitul Carolus Wagner, profesor la Universitatea din Tyrnavia, multe dintre acestea cu referiri la personalități și evenimente istorice ale românilor (Nicolaus Olahus, Petru Rareș, Despot Vodă). Lucrarea provine din biblioteca scriitorului Gheorghe Asachi.

În *Codex medicamentarius seu pharmacopoea Parisiensis*, 1748, este menționat Joseph Exupère Bertin (1712-1781), profesor universitar și membru al Academiei Regale de Științe din Paris care, între 1741 și 1744 a fost medic al „Înaltului Principe al Moldovei și Valachiei” Constantin Mavrocordat.

În lucrarea *Responsorum et consultationum medicinalium*, 1589, celebrul medic italian Girolamo Mercuriale răspunde unei scrisori primite de la domnul Țării Românești, Mihnea Turcitul, care suferea de podagră, oferindu-i o amplă consultație, cu numeroase sfaturi și rețete. Exemplarul i-a aparținut doctorului Ioan N. Boian. Deși nu este o carte medicală, a ajuns în bibliotecă și jurnalul de călătorie *A journey through the Crimea to Constantinople*, 1789, întocmit de Elisabeth Lady Craven care, trecând și prin țările române, a fost primită cu mari onoruri în București, la curtea lui Nicolae Mavrogheni, prilej cu care a consemnat aspecte interesante ale civilizației românești din secolul al XVIII-lea.

În *Relation de plusieurs voyages, faites en Hongrie, Servie, Bulgarie, Macedoine, Thesalie, Autriche, Styrie, Carinthie, Carniole et Friuli...*, 1674, Sir Edward Brown (1644-1708), medic al regelui Marii Britanii și membru al Societății Regale a Medicilor din Londra, deși în călătoriile sale nu a trecut și prin țările române, a semnalat ocnele de sare și speciile de pești din apele Dunării și ale marilor râuri, a dat informații despre români și răspândirea cunoștințelor de limbă latină în Transilvania.

Lucrarea *Türkische und Ungarische Chronica*, 1663, cuprinde numeroase referiri la istoria și geografia țărilor române, cu accent pe luptele purtate cu turcii, până la jumătatea sec. al XVII-lea.

Deosebit de generos a fost profesorul Nicolae Kalinderu, care a îmbogățit biblioteca cu 40 de volume, majoritatea tipărite în secolul al XVIII-lea. „Donățiunea Profesorului dr. N. Kalinderu” datează din 1902, anul morții sale. Profesorul își achiziționa cărțile prin comenzi, de la Viena și Budapesta. Se păstrează încă între filele uneia dintre lucrările donate documentele de vamă cu suma plătită pentru „cărți antice tipărite înainte de anul 1800”.

Un alt donator de la care provin două lucrări prețioase a fost prof. Francisc Iosif Rainer. Prima: *Anatomische Tabellen...*, 1745, de Johann Adam Kulmus (1689-1745), lucrare care s-a bucurat de o adevărată notorietate în secolul al XVIII-lea, fiind tradusă în principalele limbi europene. Traducerea ei în limba japoneză, tipărită în 1774, a exercitat o puternică influență asupra dezvoltării anatomiei în Japonia. Cea de a doua lucrare, *Pharmaceutice rationalis*, 1674, de Thomas Willis, a fost dăruită de dr. B. Buicliu prof. dr. Fr. I. Rainer și donată ulterior de acesta Bibliotecii Laboratorului de Anatomie și Embriologie al facultății.

Dr. N. I. Angelescu, cunoscut pentru preocupările sale privind istoria farmaciei, a deținut două cărți din secolul al XVIII-lea care au ajuns și ele în colecțiile bibliotecii: *Codex medicamentarius seu pharmacopoea Pari-*

siensis, 1748, și *Pharmacopoea Austriaco-provincialis*, 1775.

Din biblioteca ilustrului clinician Ion Nanu-Muscel se păstrează lucrarea lui Jean-Baptiste de Senac *Traité des maladies du coeur*, 1778, iar din cărțile dr. Alexandru Vaida Voevod, mai bine cunoscut ca om politic, se păstrează una dintre cele mai remarcabile opere medicale de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, *Ideen zur Diagnostik*, 1798-1802, de Johann Ernst Wichmann.

Autorii catalogului și-au propus să ofere o imagine cât mai completă a fondului de carte veche (sec. XV-XVIII) conservat în Biblioteca Centrală a Universității de Medicină și Farmacie „Carol Davila”- București, constituit în principal prin eforturile și generozitatea unor personalități din lumea medicală românească. Odinioară aceste cărți au fost folosite în învățământ, legitimând statutul școlii naționale de medicină. Chiar dacă ele aparțin trecutului și nu mai servesc astăzi decât ca mărturii ale altor epoci, cunoașterea și prețuirea lor se justifică în numele ideii, atât de limpede formulate, în 1829, de Emil Littré: „dacă știința medicală nu vrea să fie coborâtă la rangul de meserie, trebuie să se ocupe de istoria ei și să poarte de grijă vechilor monumente pe care i le-au lăsat moștenire vremurile trecute”.

Bibliografie selectivă:

1. Schatz Elena-Maria; Buluță Gh. – Cartea străină secolele XV-XVIII –București; Ed. Universitară Carol Davila, 2001.